

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาถึงการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด(Scarce Resources) เพื่อตอบสนองความต้องการอันมีอยู่อย่างไม่จำกัด(Unlimited Wants) ของมนุษย์ เมื่อได้พิจารณาถึงความขาดแคลนของทรัพยากรที่จะนำมาใช้ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์แล้ว นักเศรษฐศาสตร์จึงพยายามคิดหาวิธีการจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดบนพื้นฐานของความคิดที่เน้นการดำรงอยู่ของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล(Individual) ที่มีเหตุผล เป็นมนุษย์เศรษฐกิจ (Economic Man) ที่ต่างก็มุ่งแสวงหาความพึงพอใจโดยคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตนหรือมีความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้งนั้น จะเป็นส่วนช่วยนำพาระบบเศรษฐกิจทั้งหมดให้มุ่งไปสู่ความเจริญเติบโต และความมั่งคั่ง(ในเชิงปริมาณ) ที่เป็นเป้าหมายที่ดูจะมีเหตุผล แต่เมื่อพิจารณาในอีกด้านหนึ่ง ก็จะเห็นว่าเป้าหมายเชิงปริมาณนอกจากจะไม่มีที่สิ้นสุดหรือขีดจำกัดแล้ว ยังมีส่วนทำให้มีดิในเชิงคุณค่า และคุณภาพถดถอยไปอีกด้วย

ภายใต้การเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันพัฒนาการความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่ดำเนินควบคู่ไปกับระบบการจัดการผลิตที่มีประสิทธิภาพได้ทำให้ระบบการผลิต(Production)พัฒนาขึ้นจนสามารถผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ออกมาสู่ตลาดในปริมาณที่มากมายหลากหลายประเภท กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มนุษยชาติประสบความสำเร็จในการจัดสรรหาวัตถุดิบได้เพียงพอแก่การดำรงชีวิตบนหลักการหรือครุระของการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่จะต้องแสวงหากำไรสูงสุดและสะสมทุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อการอยู่รอดและเติบโตโดยเน้นการขยายตัวอย่างต่อเนื่องในการผลิต อันนำมาซึ่งการขยายตัวของอุปทานของสินค้าและบริการในระบบเศรษฐกิจนั้น ในอีกด้านหนึ่งก็ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องเร่งรัดการขยายตัวในการบริโภคหรืออุปสงค์รวมของผู้บริโภคในระบบให้อยู่ในปริมาณที่เหมาะสมและได้สัดส่วนกัน

ฉะนั้นระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน นอกจากจะมีลักษณะเป็น "อุตสาหกรรมการผลิต" แล้ว ยังมีลักษณะของ "สังคมแบบบริโภคนิยม" (Consumerism) ควบคู่กันไปด้วย ภายใต้อิทธิพลของการกระตุ้นความต้องการผ่าน ระบบการตลาด การขาย การโฆษณา ระบบสื่อสารมวลชนในขอบข่ายของการสื่อสารคมนาคมที่เป็นหนึ่งเดียวกันมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ผู้บริโภคจำนวนน้อย (ผู้มีอำนาจซื้อ) เท่านั้นที่สามารถแสวงหาสินค้าและบริการในปริมาณที่มากและใหม่กว่าอยู่ตลอดเวลา ผู้บริโภคจำนวนมาก (ผู้ไม่มีอำนาจซื้อหรือมีอำนาจซื้อต่ำ) ต้องตกอยู่ในภาวะที่อดอยาก ขาดแคลน หิวโหย และยากไร้ในปัจจุบันพื้นฐานในการดำรงชีวิต แม้ว่าความต้องการเหล่านั้น จะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนพึงได้รับ ในปี 1991 องค์การสหประชาชาติได้ประเมินว่ามีคนว่างงานทั่วโลกถึง 1,000 ล้านคน และคนประมาณ 1,400 ล้านคนไม่มีแม้แต่ผ้าสะอาดจะคลุมตัว ขณะที่ 2,000 ล้านคนไม่มีที่อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ (เทียนชัย วงศ์ชัย สุวรรณ, 2539:42) สังคมบริโภคนิยมที่เน้นให้มีการแสวงหาความพึงพอใจและความสนุกสนานจากการบริโภควัตถุในปริมาณที่มากโดยเชื่อว่าการบริโภคในปริมาณที่มากขึ้นจะก่อให้เกิดความสุขมากขึ้นนั้นเป็นหนทางหนึ่งที่จะปกปิดความคับข้องใจและทำให้ภาพของปัญหาต่างๆ ที่ต้องเผชิญอยู่ถ่างเลือนไป ในขณะที่ในสภาพความเป็นจริงแล้วมนุษย์ยังคงไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาและต้องเผชิญกับความเจ็บปวดที่ไม่สามารถหาคำตอบให้แก่ จุดมุ่งหมายของการมีชีวิตและการดำรงอยู่

กระบวนการผลิตที่มีประสิทธิภาพพร้อมด้วยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าภายใต้การรวมศูนย์ของทุนในกลุ่มของบรรษัทข้ามชาติใหญ่ๆ ในปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดระบบการผลิตที่สลับซับซ้อน และมนุษย์ได้ถูกเปลี่ยนสภาพจากสถานะของปัจเจกบุคคลที่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ลงเป็นเพียงกลไกชิ้นหนึ่งในกระบวนการผลิตเท่านั้น มนุษย์หมดความภาคภูมิใจในงานของการทำงานกลายเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายซ้ำซากจำเจ เป็นสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจมีลักษณะตรงกันข้ามกับการพักผ่อนอย่างสิ้นเชิง มนุษย์ไม่มีพลังอำนาจที่จะควบคุมชะตากรรมของตนเองเกิดความแปลกแยกไร้จุดมุ่งหมายในการดำรงอยู่ ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกันในสังคมเป็นไปอย่างกตัญญู ขูดรีด เอารัดเอาเปรียบด้วยวิธีห่างจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่ากระทำต่อผู้ที่มีความด้อยกว่าซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นแรงงาน ผู้หญิง เด็กหรือชนกลุ่มน้อยต่างๆ มิติของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอันมีรากฐานมาจากความคิดที่ให้มนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางและมีอำนาจที่จะควบคุมดำเนินกิจกรรมทุกอย่างตามความต้องการของตนได้นั้น ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบขูดรีดและทำลายธรรมชาติและระบบนิเวศน์อย่างรุนแรงพอ ๆ กัน เกิดวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมขึ้น ด้วยความเชื่อที่ว่าปรัชญาหรือกระบวนทัศน์ของตะวันตกเท่านั้นที่ถูกมองว่าเป็นแนวความคิดที่ถูกต้อง มีความเป็นอารยะและมีนัยของการพัฒนาอันจะก่อให้เกิด

ความก้าวหน้า มนุษย์กลุ่มอื่น ๆ ที่มีปรัชญาในการดำรงชีวิตที่แตกต่างและมีเป้าหมายอื่น ๆ อันหลากหลายออกไปถูกตีค่าว่าล้าหลังและไม่พัฒนา จึงต้องการการชี้นำและครอบงำจากปรัชญาการคิดแบบตะวันตก ให้มีความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวและไร้ความแตกต่างหลากหลาย

ความต้องการที่จะหลุดพ้นไปจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดการพิจารณาถึงปรัชญาความคิดที่ดำรงอยู่อย่างลึกซึ้งและถึงรากถึงโคนมากขึ้น มีการทำความเข้าใจและนำเสนอแนวความคิดทางเศรษฐกิจสังคมที่มีความหลากหลาย เพื่อแสวงหาทางออกและนำเอาคุณค่าที่เลือนหายไปกลับมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ดังที่ ฟรีดริช ฮอฟ คาปรา (Capra, 2534:228) ได้เสนอไว้ใน "Turning Point" ว่า

"ความคิดทางเศรษฐศาสตร์ในอนาคตจะมีการอ้างอิงอย่างแจ่มชัดถึงทัศนคติ คุณค่าและวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไว้ด้วย การทำเช่นนี้จะช่วยให้ศาสตร์ใหม่ดังกล่าวมีคุณลักษณะความเป็นมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ศาสตร์ใหม่นี้จะเกี่ยวเนื่องกับศักยภาพและความปรารถนาความใฝ่ฝันของมนุษย์ ทั้งจะประสานปัจจัยเหล่านี้ลงสู่ระบบนิเวศวิทยาของโลกซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดพื้นฐานแนวทางดังกล่าวจะล้ำหน้าความพยายามใด ๆ ของศาสตร์ในปัจจุบันอย่างถาวร คุณลักษณะธรรมชาติของแนวทางนี้ก็คือ มีลักษณะทางวิทยาศาสตร์และลักษณะทางจิตวิญญาณอยู่ในขณะเดียวกัน"

ในที่นี้จะได้พิจารณาเสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์สังคม อันตั้งอยู่บนพื้นฐานของคำสอนทางพุทธปรัชญาที่หวนกลับไปพิจารณาถึงปรัชญาของมนุษย์อันเกี่ยวเนื่องกับสังฆธรรมดั้งเดิมของการทำความเข้าใจด้วยมนุษย์ วิถีการดำเนินชีวิตและเป้าหมายของชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเหมาะสม โดยมองปรากฏการณ์ทุกอย่างที่ดำเนินอยู่ในรูปขององค์รวม (Holistic) ที่มีการเชื่อมโยงกันอย่างปัจจัยการ (Causal Occurrence) นั่นคือการมองว่าสิ่งทั้งหลายมีความเกี่ยวเนื่องและเป็นปัจจัยแก่กันและกัน มีสิ่งนั้นจึงเกิดสิ่งนี้เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันไป ไม่มีปัจจัยใดที่สามารถดำรงอยู่อย่างแยกตัวโดดเดี่ยวโดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ แม้ว่าแนวคิดทางพุทธปรัชญานั้นจะได้แสดงออกโดยตรงว่าคำสอน (ธรรมะ) ส่วนใดเป็นเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นที่ยอมรับกันว่ามีคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือพุทธธรรมหลายเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจของมนุษย์

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีลักษณะสำคัญคือถือว่าเศรษฐศาสตร์เป็นเพียงมรรคหรือเครื่องมือ(Means) ที่จะทำให้เกิดคุณภาพชีวิต จึงเน้นที่ความถูกต้องพอดีไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นมีการประสานเกื้อกูลกันระหว่างสรรพชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นที่การดำรงชีวิตและการจัดระบบเศรษฐกิจที่ดำเนินไปในทางสายกลาง มีการผสมผสานการพัฒนาทางวัตถุพร้อม ๆ ไปด้วยการพัฒนาทางด้านจิตใจ อย่างเหมาะสม ดังนั้นกิจกรรมการบริโภคอันเป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งมีความเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่น ๆ จึงไม่ได้ดำเนินไปเพื่อจุดมุ่งหมายในตัวเอง (Ends) เพื่อแสวงหาความพึงพอใจอันไม่มีที่สิ้นสุด หากแต่จะต้องพิจารณาการบริโภคในฐานะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะมีส่วนเอื้อให้เกิดคุณภาพ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อเป็นฐานสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ให้เข้าสู่ชีวิตที่ดีงามและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น การบริโภคในทัศนะนี้จึงอยู่ภายใต้กรอบของการรู้จักประมาณและเน้นที่ความพอดี การบริโภคจึงทำให้เป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าและมีจุดมุ่งหมาย ดังนั้นการศึกษาและทำความเข้าใจการบริโภคในทัศนะนี้จะเป็นการขยายฐานความรู้ไปสู่การทำ ความเข้าใจการบริโภค และสังคมบริโภคนิยมในปัจจุบันในมิติและทัศนะใหม่บนพื้นฐานของพุทธปรัชญาและเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ในการเสนอทางเลือกให้แก่ความพยายามแสวงหาทางออกจากวิกฤตการณ์ของสังคม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาและประเมินสาระแนวคิดเรื่องการบริ โลกของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์พัฒนาการของสังคมบริ โลกนิยมปัจจุบันในบริบทของประวัติศาสตร์สังคม
3. เพื่อขยายและเชื่อมโยงแนวคิดพุทธปรัชญาเข้าสู่การศึกษาการบริ โลกภายใต้กรอบของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

ขอบเขตของการศึกษา

ในส่วนแรกจะเริ่มจากการทำการศึกษาและสืบค้นเพื่อทำความเข้าใจรากฐานที่มาพัฒนาการแนวคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักภายใต้กระบวนทัศน์แบบนิวตัน(Newton) และเดส์คาร์ต(Descartes) อันจะมีผลต่อการทำความเข้าใจการเข้าถึงเนื้อหาของความคิดและตรรกะทางทฤษฎีของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในส่วนต่าง ๆต่อไป ตลอดจนถึงการเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์เข้าสู่กระบวนทัศน์แบบองค์รวม(Holistic Paradigm)เข้าสู่ความเข้าใจในทัศนะของพุทธปรัชญาต่อการมองโลกและชีวิตที่ผลักดันไปสู่การทำความเข้าใจเศรษฐศาสตร์ในบริบทของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในที่สุด

ส่วนที่สอง จะเป็นการสืบค้นและวิเคราะห์ฐานความคิดแบบประโยชน์นิยมซึ่งจะมีผลต่อการทำความเข้าใจถึงความคิดเบื้องหลังการสร้างทฤษฎีการบริ โลกของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกทฤษฎีการบริ โลกของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักพร้อมทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากทฤษฎีเหล่านั้น

ส่วนที่สามจะเป็นการวิเคราะห์และวิจารณ์พัฒนาการระบบเศรษฐกิจสังคมที่เข้าสู่สังคมบริ โลกนิยม และผลกระทบที่เกิดขึ้น

ส่วนที่สี่จะเป็นการสืบค้นทำความเข้าใจ และวิเคราะห์รากฐานที่มาของแนวคิดปรัชญาทางพุทธศาสนา ความคิดความเข้าใจต่อการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจ และเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ โดยเฉพาะความเข้าใจในเรื่องการบริ โลกของพุทธศาสนา

ส่วนที่ห้าจะเป็นการเปรียบเทียบเนื้อหาสาระของกระบวนทัศน์ทั้งสอง สรุปรวบรวมความคิดความเข้าใจทั้งหมดพร้อมทั้งข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษาอาศัยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางเอกสาร(Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องเป็นหลักทั้งในส่วนของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกและพุทธปรัชญา โดยศึกษาปรัชญาความคิดเบื้องหลังการก่อตั้งขึ้นเป็นเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก สืบมาจนถึงการศึกษาทฤษฎีการบริโภคที่ดำเนินอยู่ ตลอดจนถึงการก่อตั้งของสังคมนิยม และสร้างข้อถกเถียง(Arguments) เพื่อขยายความเข้าสู่การศึกษาและทำความเข้าใจในพุทธปรัชญา การพิจารณาประเด็นการบริโภคซึ่งอาศัยการศึกษาพุทธปรัชญาที่เกี่ยวข้องในเอกสารขั้นต้นอย่างพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย และเอกสารชั้นรองต่าง ๆ จากหนังสือธรรมะ ปาฐกถา งานวิจัย และบทความต่าง ๆ ประกอบกัน นำเสนอในรูปแบบของการพรรณาวិเคราะห์ (Analytical Description)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อขยายฐานความรู้ความเข้าใจจากโครงสร้างเนื้อหาของทฤษฎีการบริโภคที่มีอยู่เดิมในทฤษฎีของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักภายใต้กระบวนทัศน์แบบนิวตัน(Newton)และเดส์คาร์ต(Descartes)ไปสู่ความเข้าใจบริบทกรรมภายในกรอบกระบวนทัศน์แบบองค์รวม(Holistic)ของพุทธปรัชญา ซึ่งจะช่วยขยายพรมแดนแห่งความรู้ความเข้าใจในวิชาเศรษฐศาสตร์ให้กว้างขวางออกไปครอบคลุมมิติของชีวิต สังคม และนิเวศน์ทัศน์อย่างรอบด้านขึ้น รวมถึงความพยายามที่จะทำความเข้าใจและสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของสังคมนิยมในปัจจุบัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจและสร้างพฤติกรรมการบริโภคที่เหมาะสมต่อการส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ชีวิตของมนุษย์ สังคมและธรรมชาติอย่างผสมกลมกลืนและได้ดุลยภาพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย